

nyos alapossággal és illó alázattal készült műből kimaradtak a jegyzetek.

Erdély történelmét sűrűn átszövik a legendák. Különösen így van ez azzal a négy esztendővel, amelynek bemutatására a három hadtörténész hiánypótló műve vállalkozott. Munkájukat becsülettel elvégezték: derekas rendet vágtak a legendák között. Szó esik a mindkét oldalon elkövetett atrocitásokról, megismerhetjük a harcok hétköznapi hőseit, s a döntések, a lehetséges választások miértjeit is. Tiszteletreméltóan higadt, kiegyensúlyozott mű. Reményeink szerint egy hasonlóan higadt és kiegyensúlyozott párbeszéd kiinduló pontja lesz. Úgy itthon, mint a határ túlsó oldalán.

SZENTPÁLY-JUHÁSZ MIKLÓS

*(Puedlo Kiadó, Budapest, 2005,
218 oldal, 2450 Ft)*

SCHMIDT MÁRIA:

***A titkosszolgálatok
kulisszái mögött
Hitek, ideológiák és
hírszerzők a XX. században***

Egy jó könyv természetesen számos dologról szól egyszerre. Hiszen a történész feladata nem csupán az, hogy egy eseménysort több-kevesebb sikerrel rekonstruálva végül ol-

vasói elé tárjon egy koherens történetet, hanem sokkal inkább egy probléma komplexitásának, mi több, „velünk élőségének” érzékeltetése.

Ez a könyv egyrészt a Rajk-per genezisének egyik eleméről szól. Arról, hogy az amerikai kommunista-ellenes kampány hogyan hatott a szovjet titkosszolgálatok és a kommunista mozgalom működésére, hogyan csapódott le ez a hatás a döntéshozóknál, és végül miként generálták a szovjetek által irányított közép-európai blokkban megvalósított koncepciók pereket, köztük a legfontosabb magyarországi pert.

Mindemellett, hogy gondolatmenete érthető és világos legyen, a szerző azt is feltárja, hogyan működött az a hidegháborús propaganda-gépezet, melynek számára ezeket a pereket valójában konstruálták; milyen agitációs erővel bírt és milyen meggyőzést szolgált egy-egy kirakatper. Ahhoz azonban, hogy ezt megérthessük, arról is képet kell kapnunk – és Schmidt Mária könyvéből képet is kapunk –, kik és milyen belső mozgatórugók hatására váltak a kommunista ideológia szócsövéné, lényegében elárulva hazájukat, nemzetüket és szűkebb közösségüket a „nagy és dicsőséges Szovjetunió”, illetve annak kommunista pártja kedvéért.

A könyvből tehát értesülünk a Rajk-per amerikai összefüggésrendszerének elemeiről, emellett pedig

magáról a perről is számos fontos részletet tudhatunk meg. Ezek alapján – többek között – az is nyilvánvalóvá válik, hogy a per mozgatórugóinak egyike egy nagyszabású titkosszolgálati manőver volt, amelynek során megpróbálták kihúzni a amerikai kommunistaellenes kampány méregfogát, és – mintegy megfordítva a dolgot – mindenért a másik oldalt tenni meg bűnbakul.

Bár a könyv a Rajk-perről (is) szól, fő sodorvonalához tartozik az a párharc, amelyet Whittaker Chambers és Alger Hiss folytatott saját maga igazolására. Chambers valójában az igazságért, Hiss pedig egy látszat fenntartásáért küzdött. Ennek bemutatása mentén kirajzolódik a szerzőnek a hidegháború eredetéről vallott elképzelése is. Hiszen az „ortodox” nézet szerint a hidegháború kirobbanásáért kizárólag a Szovjetuniót terheli a felelősség, míg a „liberálisabb” felfogás szerint a két nagyhatalom együttesen felelős érte, hiszen mindegyikük annyira mereven ragaszkodott elképzeléseihez, hogy a kompromisszum lehetősége magától megszűnt. Nos, e könyvből kiderül, hogy a felelősség nagyrészt a szovjeteké, mert akik Chambersszel szem-

ben álltak (és itt nemcsak Hissre, hanem a Pártra gondolunk), azok nem egy „másféle” igazságért, hanem egy másik országért harcoltak. Ha tehát az egyik oldalon hazafiak álltak, akkor a másik oldalon árulók. Ebből a szemszögből a McCarthy-jelenség jogos önvédelem, míg a másik oldal tevékenysége valódi „imperializmus”.

Végül, de nem utolsósorban érzékelhetjük, hogy ez a probléma csak annyiban a múlté, amennyiben a Rajk-per és a kommunista diktatúra is az; a szereplők azonban – ha nem is pont ennek a történetnek a szereplői, hanem a későbbi hasonló akciók részesei – még velünk élnek, ami valóban jelent bizonyos kockázatot számunkra is.

A könyv elolvastával kirajzolódik kép láttán már csak egy kérdés marad: ha el is fogadjuk, hogy egy bonyolult titkosszolgálati, politikai és propagandajátzsma történt, miért kellett mindezért több embernek is az akasztófán végeznie? Hiszen a játszma egy dolog, de az életét senkinek sem lehet visszaadni.

ÖTVÖS ISTVÁN

*(XX. Század Intézet, Budapest, 2005,
320 oldal, 2490 Ft)*

